

УДК 37

DOI: 10.46591/PSJM.2020.0301.0001

АНАЛІЗ СТАНУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

© 2020

ResearcherID: E-1263-2019

ORCID: 0000-0001-8455-8869

Черніченко Людмила Анатоліївна, викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
(20301, Україна, Умань, вулиця Садова, 28, e-mail: e-mail: lydachernichenko@meta.ua)*

Анотація. У статті проаналізовано навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти у закладах вищої освіти, що є експериментальною базою нашого дослідження та констатували, що наукові доробки викладачів лише побіжно торкаються питання інноваційної діяльності майбутніх логопедів. Навчально-методичні посібники друкуються у межах обраних дисциплін, які забезпечують викладачі. Охарактеризували стан підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності та з'ясували повноту навчально-методичного забезпечення. Адже навчально-методична робота є одним із основних складників діяльності будь-якого закладу вищої освіти, від якої залежить ефективність освітнього процесу. Одним із складників якісної підготовки майбутніх фахівців є навчально-інформаційне забезпечення, яке ми розділили на такі типи: програмно-методичне (навчальні плани та програми); навчально-методичне (методичні вказівки, завдання для виконання контрольних та лабораторних робіт тощо), навчальні видання (підручники, посібники, конспекти лекцій), а також допоміжні засоби (книги, практикуми тощо). Проте, для того, щоб ефективно здійснювати професійну інноваційну діяльність в умовах інклюзивного навчання одних знань явно недостатньо. Проаналізувавши освітні стандарти, ми виявили причини, що заважають інноваційній діяльності в умовах інклюзивного навчання. До таких причин ми відносимо недостатню кількість годин, що відводиться на вивчення предметів «Основи інклюзивної освіти» та «Основи дефектології та логопедії», відсутність тем інноваційної підготовки; неготовність та відсутність мотивації студентів до вивчення дисциплін (які не мають для них практичної значущості), застосування у навчанні в основному репродуктивних методів, відсутність чітко сформульованих інноваційних технологій для здійснення інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання. З'ясували повноту навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх логопедів та виявимо причини, що призводять до низького рівня готовності студентів до інноваційної діяльності.

Ключові слова: підготовка логопедів, логопед, компоненти готовності, інновації, інклюзія, інклюзивна освіта, інноваційна діяльність, дошкільна освіта, нововведення.

ANALYSIS OF THE STATE OF PREPARATION OF FUTURE SPEECH THERAPISTS FOR INNOVATIVE ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE PRESCHOOL EDUCATION

© 2020

Chernichenko Lyudmila Anatoliivna, lecturer of special and inclusive education department

*Pavel Tychyna Uman State Pedagogical University
(20301, Ukraine, Uman, street Sadova, 28, e-mail: e-mail: lydachernichenko@meta.ua)*

Abstract. In the article, we analyzed the educational and methodological support of the process of preparing future speech therapists for innovative activities in the context of inclusive pre-school education in higher education institutions, which is the experimental basis of our research, and stated that the scientific achievements of teachers only indirectly address the issues of innovative activities of future speech therapists. Tutorials are published within the chosen disciplines provided by the teachers. They characterized the state of preparation of future speech therapists for innovative activity and found out the completeness of educational and methodological support. After all, educational and methodological work is one of the main components of the activity of any institution of higher education, on which the effectiveness of the educational process depends. One of the components of the qualitative training of future specialists is training and information support, which we have divided into the following types: program-methodical (curricula); educational-methodical (methodical instructions, tasks for carrying out control and laboratory works, etc.), educational publications (textbooks, manuals, lecture notes), as well as aids (books, workshops, etc.). However, in order to effectively pursue professional innovation in the context of inclusive learning, some knowledge is clearly not enough. Having analyzed the educational standards, we have identified the reasons that hinder innovation in inclusive learning. For these reasons, we attribute the insufficient number of hours spent on studying the subjects «Fundamentals of Inclusive Education» and «Fundamentals of Defectology and Speech Therapy», the lack of topics of innovative training; unpreparedness and lack of motivation of students to study subjects (which are of no practical importance to them), use of reproductive methods in teaching, lack of clearly formulated innovative technologies for innovative activity in inclusive learning. The completeness of educational and methodological support for the preparation of future speech therapists was found out and the reasons leading to the low level of students' readiness for innovative activity were found.

Key words: training speech therapists, speech therapists, readiness components, innovations, inclusion, inclusive education, new activity, preschool education, innovations.

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ЛОГОПЕДОВ К ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© 2020

Черниченко Людмила Анатольевна, преподаватель кафедры специального и инклюзивного образования

*Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины
(20301, Украина, Умань, улица Садовая, 28, e-mail: e-mail: lydachernichenko@meta.ua)*

Аннотация. В статье проанализировано учебно-методическое обеспечение процесса подготовки будущих логопедов к инновационной деятельности в условиях инклюзивного дошкольного образования в учреждениях высшего

образования, что является экспериментальной базой исследования и констатируется, что научные труды преподавателей лишь косвенно затрагивают вопросы инновационной деятельности будущих логопедов. Учебно-методические пособия печатаются в рамках избранных дисциплин, обеспечивающихся преподавателями. Охарактеризовано состояние подготовки будущих логопедов к инновационной деятельности и выяснено полноту учебно-методического обеспечения, поскольку учебно-методическая работа является одним из основных составляющих деятельности любого учреждения высшего образования, от которой зависит эффективность образовательного процесса. Одним из составляющих качественной подготовки будущих специалистов является учебно-информационное обеспечение, разделенное на следующие типы: программно-методическое (учебные планы и программы); учебно-методическое (методические указания, задания для выполнения контрольных и лабораторных работ), учебные издания (учебники, пособия, конспекты лекций), а также вспомогательные средства (книги, практикумы и т. д.). Доказано: для того, чтобы эффективно осуществлять профессиональную инновационную деятельность в условиях инклюзивного обучения одних знаний явно недостаточно. В результате анализа образовательных стандартов, обнаружены причины, мешающие инновационной деятельности в условиях инклюзивного обучения. К таким причинам отнесено недостаточное количество часов, отводимое на изучение предметов «Основы инклюзивного образования» и «Основы дефектологии и логопедии», отсутствие тем инновационной подготовки; неготовность и отсутствие мотивации студентов к изучению дисциплин (не имеющих для них практической значимости), применение в обучении в основном репродуктивных методов, отсутствие четко сформулированных инновационных технологий для осуществления инновационной деятельности в условиях инклюзивного обучения. Определена полнота учебно-методического обеспечения подготовки будущих логопедов и обнаружены причины, приводящие к низкому уровню готовности студентов к инновационной деятельности.

Ключевые слова: подготовка логопедов, логопед, компоненты готовности, инновации, инклюзия, инклюзивное образование, инновационная деятельность, дошкольное образование, нововведения.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Перед системою вищої педагогічної освіти стоїть завдання підготовки фахівців, здатних швидко адаптуватися до постійно мінливих інноваційних вимог освітнього процесу, орієнтованих на компетентне розв'язання професійних завдань, здатних до саморегуляції і саморозвитку, з позитивною мотивацією до майбутньої професійної діяльності. Сучасний стан спеціальної освіти характеризується певними змінами і реформами. Зокрема, удосконалюється зміст освіти, впроваджуються нові інноваційні форми розвитку дітей із особливими потребами, розробляються нові психолого-педагогічні засоби корекції й компенсації недоліків фонетико-фонематичних, граматичних процесів, властиві дітям цієї категорії. Важливого значення набуває питання щодо визначення осіб із особливими потребами як рівноправних, які навчаються серед своїх однолітків.

На сучасному етапі освітній процес у закладах вищої педагогічної освіти вимагає постійного вдосконалення, оскільки відбувається зміна пріоритетів і соціальних цінностей: науково-технічний прогрес усе більше усвідомлюється як засіб досягнення такого рівня, який більшою мірою задовольняє потреби людини, сприяє розвитку духовного збагачення особистості. Тому сучасна ситуація підготовки логопедів вимагає ретельного аналізу стану підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ґрунтовні наукові положення щодо підготовки фахівців у контексті інклюзивного та корекційного педагогічного профілю розкриті у працях В. Синьова [1], І. Кузави [2], В. Засенка [3, с. 26–30].

За останні десятиліття інноваційні процеси в освіті стали об'єктом дослідження багатьох науковців. Необхідність запровадження інноваційних змін в сучасній українській освіті відображено в наукових працях В. Іонова [4], В. Вихруш [5], Ю. Комаров [6].

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика стану підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У зв'язку з імплементацією Закону України про вищу освіту [7] перед професорсько-викладацькими складами університетів, які готують фахівців з напрямку підготовки

016 «Спеціальна освіта (Логопедія)», постає низка нових викликів, які потребують негайної реалізації. Тому нині особливої уваги заслуговує проблема підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти, оскільки спектр функцій логопеда значно розширюється. Тобто, крім основних, додаються просвітницька, рефлексивна, та інноваційна функції. Для виконання цих функцій логопед має володіти глибокими знаннями з фахових дисциплін, методиками корекційної роботи та володіти високим рівнем майстерності в галузі корекційно-педагогічної роботи як зі здоровими дітьми, так і з особливостями в розвитку. Тобто педагоги повинні отримати не лише загальну професійну, але й специфічну підготовку з корекційної педагогіки та психології. Зокрема, наразі актуальним є розроблення і впровадження нових освітніх програм з цього напрямку підготовки, в основу яких має бути покладено інноваційна діяльність як сучасна парадигма розвитку освіти.

Проаналізовано сучасний стан підготовки студентів факультетів спеціальної освіти в таких університетах: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Уманський державний педагогічний університету імені Павла Тичини.

Встановлено, що процес підготовки фахівців забезпечено освітньо-кваліфікаційними характеристиками, освітньо-професійними програмами, навчальними планами підготовки фахівців напрямку підготовки 016 Спеціальна освіта; галузі знань 01 Педагогічна освіта освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»; «магістр», робочими програмами, складеними з урахуванням модульно-рейтингової системи, які розроблені на основі типових програм, запропонованих Міністерством освіти і науки України.

Проаналізовано освітньо-професійну програму першого рівня вищої освіти (бакалавр) за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (логопедія) галузі знань 01 Освіта. Кваліфікація: Дефектолог. Вихователь-логопед. Асистент вчителя у закладах дошкільної, загальної середньої освіти з інклюзивним та інтегрованим навчанням та встановлено, що під час набуття професійної кваліфікації фахівця спеціальної та інклюзивної освіти студенти мають оволодіти: інтегральною компетентністю (здатністю самостійно і комплексно розв'язувати складні спеціальні завдання та практичні проблеми в галузі спеціальної та інклюзивної освіти, керуючись принципами дитиноцентризму, гуманізму, толерантної комунікації, творчої, креативної, інноваційної професійної діяльності); загальними компе-

тентностями (здатність до навчання упродовж життя; здатність критично мислити, ставити цілі та досягати їх; здатність виконувати роль фасилітатора; здатність працювати в команді й уміння виявляти міжособистісну взаємодію (комунікабельність); здатність до спілкування в багатокультурному середовищі); фаховими компетентностями.

Відповідно до наукового пошуку, вважаємо за необхідне виокремити дисципліни, які забезпечують підготовку майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти. Аналіз змістового наповнення дисциплін раніше означених циклів підготовки, дозволив узагальнити, що окремі дисципліни («Педагогічна творчість», «Інформаційно-комунікаційні технології в галузі «Освіта», «Психологія загальна», «Корекційна психопедагогіка», «Психологія творчості», «Специфіка образотворчого мистецтва», «Арт-терапія в освіті та соціальній сфері», «Сімейне виховання дітей із психофізичними порушеннями») лише фрагментарно порушують проблему підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Розглянемо детальніше зміст окремих навчальних програм, щодо наявності у них складників підготовки логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Так, у результаті вивчення навчальної дисципліни «Логопедія з практикумом» студенти мають оволодіти знаннями про закономірності формування мовлення; види розладів мовлення, актуальні завдання сучасної логопедії; причини та механізми мовленнєвих розладів у дітей; симптоматику мовленнєвих розладів; класифікації мовленнєвих порушень; методи та прийоми діагностики, корекції та профілактики вад мовлення у дітей [5].

Деякі можливості для підготовки майбутніх логопедів представляють окремі розділи дисциплін: «Актуальні проблеми корекційної педагогіки», «Корекційна дошкільна педагогіка», «Теорія і методика виховання дітей з вадами мовлення», які передбачають формування уявлення про методологічні і теоретичні основи спеціальної педагогіки, науково-теоретичні засади корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Проаналізовано зміст курсу «Ігри в логопедичній роботі» та з'ясовано, що її вивчення передбачає оволодіння студентами методикою проведення ігор в логопедичній роботі з дітьми з різними мовленнєвими вадами; виховання та перевиховання осіб з порушеннями мовленнями, попередження мовленнєвих розладів під час гри. Також, можемо виокремити те, що програмою курсу передбачено вивчення теми «Нетрадиційні ігрові методи в логопедичній роботі».

Упровадження інклюзивної освіти в нашій країні зумовило потребу в підготовці педагогів до роботи в інклюзивному навчальному середовищі та необхідність ввести до нормативної частини навчального плану підготовки бакалаврів у 2011 році дисципліну «Основи інклюзивної освіти». Аналізуючи робочі програми факультетів спеціальної освіти, ми визначили, що на вивчення цього курсу відведено 90 годин, із яких 30 год. – аудиторні заняття (лекційних – 16 год., практичних – 14 год.), а решта – 60 год. самостійна робота. Змістом програм охоплено два модулі: «Сучасна практика організації інклюзивної освіти дітей дошкільного і шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку», «Методичне забезпечення інклюзивної освіти».

Як бачимо, зміст курсу «Основи інклюзивної освіти» має переважно теоретичну спрямованість. Проте, для того, щоб ефективно здійснювати підготовку логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання, одних знань, отриманих після її вивчення явно недостатньо.

Проаналізовано форми і методи, які використовуються у підготовці майбутніх логопедів. До основних форм

організації навчального процесу в закладах вищої освіти належать лекційні, семінарські, лабораторні і практичні заняття, самостійна робота студентів. Також впроваджуються і нетрадиційні форми: лекція – прес-конференція, семінар – «мозковий штурм», семінар – «круглий стіл», семінар – «ділова гра» тощо.

Оскільки підготовка майбутнього логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти потребує забезпечення процесу переходу від теорії до практики, тому паралельно із теоретичним навчанням навчальними планами передбачено навчальну та виробничу педагогічну практику.

У дослідженнях О. Іонової наголошується, що ефективність підготовки майбутніх логопедів, зокрема, залежить від набуття ними досвіду проведення логопедичної роботи. Одним із шляхів набуття досвіду є логопедична практика (навчальна та виробнича). Під час навчальної практики студенти ознайомлюються з діяльністю логопеда, навчаються планувати логопедичну роботу, аналізувати результати проведеного логопедичного обстеження, прогнозувати динаміку мовленнєвого розладу, вести мовленнєву карту, здійснювати консультативну допомогу батькам дітей із порушеннями мовлення тощо. Виробнича практика полягає в проведенні різних видів логопедичних занять (індивідуальних, підгрупових, групових, фронтальних) у дошкільних закладах освіти, дитячих поліклініках та на логопунктах [4, с. 35–39].

Нове покоління фахівців спеціальної освіти – бакалаври, магістри – має реалізувати сучасні моделі наскрізного розвитку, виховання та навчання наймолодших, займатися пошуковою, дослідницькою, інноваційною та практичною діяльністю. І тому ще з першого курсу необхідно готувати студентів до використання нових технологій в роботі з дітьми, формувати сучасний стиль педагогічного мислення, ґрунтовно готувати до самостійної педагогічної діяльності на навчальних та виробничих практиках. Педагогічна практика відіграє важливу роль в підготовці майбутнього логопеда до інноваційної діяльності, адже вона необхідна для подальшої роботи за фахом, оскільки під час практичної роботи студенти апробовують теоретичні знання в процесі безпосередньої роботи з дітьми, у спілкуванні з педагогічним колективом; актуалізують наявні знання; детальніше знайомляться зі змістом і специфікою професійної діяльності; у цей період у них виявляються педагогічні нахили та здібності. Водночас під час проходження практики студенти мають можливість для інноваційної діяльності, тим самим переконуються в доцільності вибору майбутньої професії.

Діяльність студентів під час практики у закладах дошкільної освіти та спеціальних школах максимально наближена до реальної професійної діяльності, тому під час її проходження вони проводять експериментальні дослідження однієї з актуальних проблем спеціальної освіти, що дає матеріал для написання курсової роботи.

Також, щоб виявити стан підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності з'ясовано повноту навчально-методичного забезпечення. Адже навчально-методична робота є одним із основних складників діяльності будь-якого закладу вищої освіти, від якої залежить ефективність освітнього процесу.

Одним із складників якісної підготовки майбутніх фахівців є навчально-інформаційне забезпечення, яке можна розділити на такі типи: програмно-методичне (навчальні плани та програми); навчально-методичне (методичні вказівки, завдання для виконання контрольних та лабораторних робіт тощо); навчальні видання (підручники, посібники, конспекти лекцій), а також допоміжні засоби (книги, практикуми тощо).

У межах нашого дослідження ми з'ясували повноту навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх логопедів та виявили причини, що призводять до низького рівня готовності студентів до інноваційної діяльності, охарактеризувавши друковану продукцію –

підручники, навчально-методичні посібники (основні книги для навчальної діяльності студентів).

На переконання В. Вихрущ, підручник для вищої школи повинен «компенсувати» теоретичний складник у підготовці фахівця, у його знаннях. Як правило, майже всі навчальні плани виділяють близько 50 % обсягу навчального навантаження на самостійну роботу, тому підручник повинен містити завищений обсяг навчального матеріалу для забезпечення самостійної роботи, систематичних позааудиторних занять, задоволення пізнавальних інтересів студентів через варіативність змісту [5, с. 65–69]. Як вважає педагог, стовідсоткове забезпечення навчального матеріалу в підручнику вирішить проблему підготовки студентами індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Особливої уваги заслуговують дослідження Ю. Комарова, фахівця із методики створення навчальної книги, який стверджує, що сучасний підручник чи посібник мають бути універсальними книгами та повинні розроблятися відповідно до програми дисципліни, опираючись на останні наукові досягнення у тій чи тій галузі знань. Теоретичний матеріал повинен бути доступним і підкріплений практичними фактами, пояснення важких для розуміння положень із обов'язковим посиланням на додаткову літературу та наведенням прикладів, постановкою контрольних запитань, завдання для самостійного опрацювання і, обов'язково, висновки наприкінці кожного розділу й усього навчального посібника [6].

Отже, підручники і навчально-методичні посібники мають такі специфічні та загальні ознаки, які забезпечують процес підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах дошкільної інклюзивної освіти.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Отже, на основі аналізу навчальних планів, освітніх програм професійної підготовки майбутніх логопедів у частині підготовки до інноваційної діяльності, виявлено, що вони мають потужний потенціал для формування в студентів психологічного, теоретичного і практичного різновидів готовності до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Також встановлено, що у змісті окремих дисциплін бракує тем чи питань щодо розкриття інноваційної діяльності логопедів. У змісті професійно орієнтованих дисциплін замало спеціальних теоретичних і практичних матеріалів щодо опанування студентами основ професійної інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Перспективи подальших досліджень цього напрямку бачимо у виокремленні та характеристиці критеріїв, показників та рівнів готовності майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні: Дефектологія. 2004. № 2. С. 6–11.
2. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія та методика: моногр. Луцьк, ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.
3. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-канадський досвід): матеріали Міжнародної конференції. Київ. Наук. світ, 2004. С. 26–30.
4. Іонова О. М. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу початкової школи. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2013. № 2 (6). С. 35–39.
5. Вихрущ В. О. Підручник для вищої школи як комплексна інформаційна модель підготовки майбутнього учителя: проблеми онтології. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2014. С. 65–69.
6. Комаров Ю. Спроба цивілізаційного підручника. Український підручник URL: http://uabooks.info/ua/book_market/textbook/?pid=1087.
7. Закон України «Про вищу освіту» // Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111->
8. Анонції курців. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/kafedra-praktychnoi-psykholohii/125-faculty-of-pedagogy-and-psychology/psykh-ped-fak/kafedra-korektsiinoi-osvity-ta-zdorov-ia-liudyny>